

**Ocena rozprawy habilitacyjnej oraz całokształtu dorobku naukowego
i dydaktycznego dr Moniki Surmy-Gawłowskiej
do wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego w zakresie
literaturoznawstwa**

Dorobek naukowy dr Moniki Surmy-Gawłowskiej, adiunkta w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 2006, obejmuje dziś 6 publikacji książkowych, na które składają się 2 samodzielne monografie oraz 4 różnego rodzaju pozycje współautorskie (1 monografia, 2 bibliografie krytyczne i 1 antologia), oraz 22 publikacje o randze artykułów (w tym 11 po uzyskaniu stopnia doktora); ponadto współautorstwo słownika polsko-włoskiego i redakcja pracy zbiorowej. Na druk czeka kolejnych 5 artykułów. Z ilościowego punktu widzenia dorobek ten należy niewątpliwie określić jako duży.

*

Najważniejszym dotychczas osiągnięciem naukowym dr Moniki Surmy-Gawłowskiej jest obszerna, bo licząca 405 stron monografia pt. *Komedia dell'arte*, wydana w 2015 roku przez krakowskie wydawnictwo Universitas. Ta niezwykle erudycyjna praca przynosi prawdziwą sumę wiedzy na temat specyficznego gatunku teatralnego, jakim jest w dziejach teatru europejskiego włoska komedia dell'arte, gatunku „obciążonego, jak pisze sama autorka, bagażem błędnych wyobrażeń i interpretacji”. Dlatego też ważnym dla literaturoznawcy zadaniem było ukazanie oczyszczonej z mitów bogatej historii i oryginalnej, bardziej złożonej niż się powszechnie sądzi poetyki zjawiska, zadaniem tym ważniejszym, iż na gruncie języka polskiego literatura poświęcona komedii dell'arte jest do dziś zadziwiająco skąpa.

Trzyczęściowa struktura pracy dobrze odzwierciedla usytuowanie projektu badawczego habilitantki na styku historii literatury i poetyki. Część pierwsza kreśli bowiem panoramę XVI-wiecznego teatru włoskiego z uwzględnieniem specyficznego kontekstu społeczno-historycznego. Znajdujemy tu dobrze udokumentowane informacje o parateatralnych przedstawieniach pałacowych we Włoszech, o pierwszych

zespołach zawodowych, trasach ich podróży po Italii i innych krajach Europy (nie brak ciekawych ustaleń na temat obecności „teatru w stylu włoskim” w Polsce), o statusie społecznym aktorów czy ich relacjach z Kościołem, o obecności kobiet na scenie. Część druga podejmuje natomiast próbę odtworzenia kształtu przedstawień komedii dell'arte na podstawie własnej analizy materiałów. Słusznie przyjmuje autorka, iż wobec niemożności odtworzenia dzisiaj żywego widowiska teatralnego dość mocno niezależnego od tekstu dramatycznego, należało starannie wykorzystać zarówno teksty teoretyczne pióra samych autorów, wstępy do dramatów czy didaskalia, jak i relacje naocznych świadków przedstawień, prywatną korespondencję ludzi teatru, ocalałe dokumenty archiwalne i materiały ikonograficzne. W ich właśnie świetle poznajemy bliżej rolę i kształt scenariusza spektaklu, z jego mniej lub bardziej stałymi elementami składowymi, specyficzną relację między tekstem a częściowo pozorną improwizacją, charakterystyczne motywy, typy i chwyt sceniczne, kostiumy, elementy gry aktorskiej, miejsce i funkcje muzyki oraz oczywiście repertuar. Słusznie poświęca tu habilitantka wiele miejsca sztuce improwizacji, będącej jednym z kluczowych zagadnień dla zrozumienia istoty komedii dell'arte. Trzecią i ostatnią część monografii stanowi obszerny, bo liczący 175 stron krytyczny wybór tekstów źródłowych: listów, fragmentów utworów dramatycznych, pism krytycznych pióra zarówno samych aktorów, jak i ich adwersarzy. Znajdujemy wśród nich przykłady kontraktów, opisy spektakli, świadectwa aktorów, wypowiedzi przedstawicieli Kościoła, rozważania czy zalecenia poświęcone regułom sztuki scenicznej, przykłady scenariusza... Przytoczone zarówno w oryginale, jak i we własnych przekładach habilitantki, w większości wypadków dotychczas niepublikowane, stanowią prawdziwą gratkę dla czytelnika czy badacza specjalisty pragnącego kontynuować refleksję nad specyfiką komedii dell'arte. Cennym uzupełnieniem pracy, wydatnie wzbogacającym jej wartość poznawczą, jest ponad sto starannie dobranych ilustracji; wartością sama w sobie jest także zgromadzona przez autorkę wielojęzyczna bibliografia.

Można dyskutować nad umiejscowieniem sekcji II,3, poświęconej publiczności i salom teatralnym, w drugiej, a nie w pierwszej części książki, można pedantycznie wytknąć pominięcie w końcowej bibliografii omawianego na stronie 18 opracowania Pierre-Louisa Duchartre'a; nie obniża to w najmniejszym stopniu mojej ogólnej oceny

tej publikacji. Monografię dr Moniki Surmy-Gawłowskiej uważam za pracę znakomitą, pierwszą tak wszechstronną na gruncie języka polskiego prezentację komedii dell'arte, przynoszącą dobrze udokumentowaną konfrontację mitów funkcjonujących w obiegowej opinii na temat „teatru w stylu włoskim” z faktami; pracę opartą na rozproszonych, trudno dostępnych materiałach źródłowych, umiejętnie wykorzystującą najnowszą literaturę przedmiotu, a przy tym napisaną z dużą dyscypliną intelektualną, przystępnym językiem, w sposób budzący żywe zainteresowanie czytelnika.

*

Wśród pozycji książkowych, znaczące miejsce w dorobku dr Surmy-Gawłowskiej po uzyskaniu stopnia doktora zajmuje także z rozmachem pomyślana monografia pt. *Historia teatru i dramatu włoskiego, tom I: od XII do XVIII wieku*, napisana wspólnie z Jadwigą Miszałską (Kraków 2008), przy czym obszerna część poświęcona wiekowi XVI (s. 83-226) jest wyłącznym dziełem habilitantki. Skierowana do szerszego kręgu czytelników, praca kreśli główne linie rozwoju teatru włoskiego, prezentując twórczość artystów w szerokim kontekście społeczno-politycznym i kulturowym, w powiązaniu z teatrem europejskim. Jest to pierwsza tego typu publikacja w Polsce.

Inny charakter ma krytyczna antologia tekstów zebranych pod tytułem *Myśl mocna, myśl słaba. Hermeneutyka włoska od połowy XX wieku*, przygotowana przez dr Surmę-Gawłowską we współautorstwie z Andrzejem Zawadzkim i opublikowana w r. 2015 przez Księgarnię Akademicką w Krakowie. Wkład autorów polega tu na wyborze tekstów, ich przekładzie na język polski oraz opracowaniu krytycznym. Praca prezentuje czytelnikowi polskiemu piętnaście tekstów i w jednym wypadku zarejestrowane wypowiedzi sześciu czołowych dziś filozofów włoskich związanych z nurtem hermeneutycznym, określonych wręcz we Wstępie jako klasycy dwudziestowiecznej humanistyki. Są nimi niewątpliwie, niezależnie od dzielących ich stanowisk filozoficznych, Gianni Vattimo, Emilio Betti, Luigi Pareyson, Maurizio Ferraris, Pier Aldo Rovatti oraz Gaspare Mura, myśliciele, których prace pozostają wszakże, jeśli pominąć Gianniego Vattimo, słabo znane w Polsce, w przeciwieństwie do myśli hermeneutycznej niemieckiej, francuskiej czy anglosaskiej. Książka wypełnia zatem w jakimś stopniu lukę w naszej wiedzy. Zaprezentowane w niej teksty oscylują

między tym, co nazwane zostaje metaforycznie myślą „mocną”, a więc dążącą do odkrywania przez interpretację prawdy, a myślą słabą, podkreślającą zależność sądów od kontekstu. Skierowana jest przede wszystkim do grona humanistów śledzących od kilku dziesięcioleci meandry myśli hermeneutycznej; niełatwa w odbiorze, oferuje gruntownie przemyślany, z wielką kompetencją przetłumaczony na język polski i starannie opracowany (nawet jeśli komentarz autorów antologii chciałoby się czytać częściej) wybór tekstów. Tym samym praca stanowi cenne źródło wiedzy o bogatej i wielce różnorodnej filozofii włoskiej naszych czasów.

*

22 publikacje dr Surmy-Gawłowskiej o randze artykułów dobrze pokazują bogactwo zainteresowań i wysoki poziom warsztatu naukowego badaczki. Dominuje wśród nich problematyka teatralogiczna, przede wszystkim prace poświęcone teatrowi włoskiemu XVI i XVII stulecia: obecności i roli w tym teatrze postaci kobiecych (Kraków 2003 i Wrocław 2004), technice gry aktorskiej (Kraków 2012), motywowi ogrodu (Kraków 2003), scenom szaleństwa (Łask 2007), grze zmysłów (Gdańsk 2009); za szczególnie wartościowe poznawczo uważam artykuły na temat komedii dell'arte na ziemiach polskich w epoce renesansu i baroku (wśród nich obszerne studium opublikowane w prestiżowej edycji we Włoszech (Piza – Rzym 2010) czy prace poświęcone wpływom włoskim w teatrze dworskim króla Władysława IV (Trieste 2009). Wszystkie publikacje z tego zakresu świadczą o wytrawnej znajomości problematyki i wnoszą istotny wkład do naszej wiedzy o teatrze włoskim.

Osobny nurt w dorobku dr Surmy-Gawłowskiej stanowią artykuły z zakresu przekładoznawstwa. Znajdujemy wśród nich inspirujące dla tłumaczy rozważania na temat polskich przekładów Dantego oraz przekładów na język włoski utworów Szymborskiej, Herberta i Gombrowicza. Warto w tym miejscu podkreślić, iż rozważaniom teoretycznym towarzyszy własna działalność translatorska badaczki, koncentrująca się na przekładach naukowych: jej dorobek w tym zakresie obejmuje przekłady na język polski kilkunastu prac wybitnych przedstawicieli włoskiej myśli filozoficznej, takich jak Umberto Eco, Gianni Vattimo, Giorgio Agamben czy Roberto Esposito. Są to teksty ważne dla współczesnej humanistyki, teksty, których przekład wymaga wysokich kompetencji nie tylko językowych, ale także merytorycznych. Nic

dziwnego, że działalność translatorska dr Surmy-Gawłowskiej została dostrzeżona w międzynarodowym kręgu badaczy i tłumaczy myśli włoskiej, jest ona bowiem członkiem grupy WORKITEPH („Workshop on Italian thought and European philosophies”).

Na dorobek habilitantki składa się także jej udział w dwóch dużych publikacjach zbiorowych, przygotowanych w ramach dwóch grantów badawczych poświęconych tematyce bibliograficznej: *Od Dantego do Fo. Włoska poezja i dramat w Polsce (od XVI do XXI wieku)*, Kraków 2007 i *Od Boccaccia do Eco. Włoska proza narracyjna w Polsce (od XVI do XXI wieku)*, Kraków 2011. Są to wielce pożyteczne dla polskich italianistów czy – szerzej – polskiej humanistyki bibliografie poprzedzone historycznym zarysem.

Najnowszy kierunek badań dr Surmy-Gawłowskiej, to problematyka filmoznawcza: owocem tych zainteresowań są 3 artykuły poświęcone analizie włoskich dzieł filmowych, w tym adaptacji utworów literackich: 1 opublikowany i 2 czekające na druk w roku 2016. Docenić należy ponadto redakcję pracy zbiorowej (Łask 2007) oraz współautorstwo *Uniwersalnego słownika-polsko-włoskiego* (Warszawa 2008).

Tak różnorodny dorobek publikacyjny habilitantki, posiadający wszakże swoją dominantę w postaci badań nad teatrem włoskim, świadczy o jej szerokich zainteresowaniach naukowych, dużej aktywności badawczej i intelektualnej inwencji, a zarazem o dojrzałym warsztacie naukowym i wysokich kompetencjach na różnych polach literaturoznawstwa włoskiego. Miarą aktywności naukowej badaczki jest także udział w aż pięciu grantach badawczych!, w tym raz jako kierownik projektu i w czterech przypadkach jako główny wykonawca; a ponadto udział z referatami w 25 krajowych i międzynarodowych konferencjach i kongresach naukowych, m. in. we Włoszech, co oczywiste, ale także w Belgii, Portugalii, Hiszpanii i Maroku. Międzynarodową pozycję dr Surmy-Gawłowskiej w akademickich środowiskach italianistycznych utwierdza, obok publikacji zagranicznych, udział w międzynarodowym projekcie badawczym poświęconym komedii dell'arte w Europie Środkowej, pod kierunkiem prof. A. Martina z Uniwersytetu w Wiedniu, czy prestiżowy wykład na zaproszenie Polskiej Akademii Nauk w Rzymie. Sama jest współorganizatorką kilku konferencji naukowych na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Dowodem uznania dla jej osiągnięć naukowych są trzykrotnie uzyskane nagrody Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego.

*

Dr Surma-Gawłowska jest doświadczonym nauczycielem akademickim; w toku pracy na uczelni prowadziła szeroki wachlarz zajęć dydaktycznych, od kursów języka włoskiego na różnych poziomach, poprzez zajęcia z tłumaczeń literackich czy z historii teatru i kina włoskiego, wykłady i ćwiczenia z literatury włoskiej różnych epok, aż po seminaria licencjackie. Była stypendystką uniwersytetów w Sienie i Padwie w ramach programu „Tempus”. Ma też znaczący udział w opracowywaniu programów studiów italianistycznych na swoim Wydziale. O jej dorobku w tym zakresie i zarazem zaangażowaniu w życie uczelni świadczy powierzenie jej w obecnej kadencji funkcji z-cy dyrektora Instytutu Filologii Romańskiej do spraw programowych.

*

W świetle powyższych danych i sformułowanych ocen moje stanowisko jest jednoznaczne: uważam, iż przedłożony do oceny dorobek naukowy dr Moniki Surmy-Gawłowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem monografii stanowiącej rozprawę habilitacyjną i w połączeniu z osiągnięciami w pracy dydaktycznej, w pełni odpowiada ustawowym wymaganiom stawianym kandydatom do stopnia doktora habilitowanego, wobec czego wnioskuję o nadanie badaczce stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie literaturoznawstwa.

Poznań, 4.11.2016

